

УДК 94 (439) «1930/1939»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-6>

Леррі РОНАЙ,

orcid.org/0000-0002-3482-9656

*аспірант кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) lerri1993@gmail.com*

ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ ЦЕРКОВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ АВТОРИТАРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УГОРЩИНИ У 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено дослідженню питання малих церков (сект) у рамках поділу віросповідань на «прийняті за законом», «визнані законними» та «невизнаними» в умовах розвитку авторитарних тенденцій у політичному житті Угорщини у 30-х роках ХХ століття. У даній статті автор наголошує, що фактично такий поділ віросповідань на «істинні» і «хибні», «добрі» й «погані», «корисні» та «шкідливі» призвів до переслідування з боку держави так званих «сект» (малих церков), як тоді в Угорщині називали деякі «невизнані» конфесії. Автор зазначає, що у міжвоєнний період в Угорщині діяла чисельна кількість релігійних громад і рухів, що не належали ані до «прийнятих за законом», ані до «визнаних за законом» віросповідань. У статті автор надає відомості про релігійні громади які отримали статус «невизнаних» віросповідань й не були визнані державою, й тому не мали публічно-правової організації. Висвітлено питання державної позиції щодо сектантського питання, проаналізовано зміст Законів, указів і розпоряджень законодавчих і виконавчих державних органів угорської влади стосовно перешкодження діяльності малих релігійних громад. Автор зазначає, що у 1930-х рр. угорська держава ототожнювала окремі «невизнані» церкви з лівими чи правими громадськими рухами, які займалися «небезпечною» політичною діяльністю, тому важливе значення у справі моніторингу малих церков мав орган жандармерії з політичного розшуку. У статті розглянуто роль жандармерії у вирішенні так званого «сектантського питання», адже за часів регента Горті цей орган був одним із найважливіших правоохоронних структур в Угорщині. Надано аналіз структури державних силових органів внутрішньої безпеки Угорщини, їх діяльності та звітування щодо результатів розслідування діяльності сектантських рухів. Автором охарактеризовано співпрацю між різними угорськими міністерствами щодо вирішення так званого сектантського питання. Автор зазначає, що всі урядові укази та закони в Угорщині 1930-х років мали дискримінаційний характер відносно малих церков та, що угорська політична і правова система мала ознаки наслідування системи нацистської Німеччини.

Для вирішення наукових завдань, що стосуються дослідження питання малих церков (сект) у рамках поділу віросповідань на «прийняті за законом», «визнані законними» та «невизнаними» в умовах розвитку авторитарних тенденцій у політичному житті Угорщини у 30-х роках ХХ століття у статті опрацьовано угорськомовні наукові праці з даної тематики.

Ключові слова: Угорщина, політика, церква, держава, взаємовідносини.

Lerri RONAI,

orcid.org/0000-0002-3482-9656

*Graduate student at the Department of Ancient, Middle Ages and Premodern History of Ukraine
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) lerri1993@gmail.com*

ACTIVITIES OF SMALL CHURCHES IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF AUTHORITARIAN TENDENCIES IN THE POLITICAL LIFE OF HUNGARY IN THE 1930S OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to the study of the issue of small churches (sects) within the framework of the division of religions into "accepted by law", "recognized legal" and "unrecognized" in the conditions of the development of authoritarian tendencies in the political life of Hungary in the 30s of the 20th century. In this article, the author emphasizes that, in fact, this division of religions into "true" and "false", "good" and "bad", "useful" and "harmful" led to the persecution of so-called "sects" (small churches) by the state, as some "unrecognized" denominations were then called in Hungary. The author notes that in the interwar period, a large number of religious communities and movements operated in Hungary, which did not belong to either the "legally accepted" or "legally recognized" faiths. In the article, the author provides information about religious communities that received the status of "unrecognized" faiths and are not recognized by the state, and therefore did not have a public legal organization. The issue of the state's position on the sectarian issue is highlighted, the content of laws, decrees and orders of the legislative and executive state bodies of the Hungarian

authorities regarding the obstruction of the activities of small religious communities is analyzed. The author notes that in the 1930s, the Hungarian state equated certain "unrecognized" churches with left-wing or right-wing social movements engaged in "dangerous" political activities, so the gendarmerie body for political investigation played an important role in monitoring small churches. The article examines the role of the gendarmerie in solving the so-called "sectarian issue", because during the Horthy regency, this body was one of the most important law enforcement structures in Hungary. An analysis of the structure of the state law enforcement agencies of internal security of Hungary, their activities and reporting on the results of the investigation into the activities of sectarian movements is provided. The author describes the cooperation between various Hungarian ministries in solving the so-called sectarian issue. The author notes that all government decrees and laws in Hungary in the 1930s were discriminatory against small churches and that the Hungarian political and legal system had signs of imitating the system of nazi Germany.

In order to solve scientific tasks related to the study of the issue of small churches (sects) within the framework of the division of religions into "accepted by law", "recognized legal" and "unrecognized" in the conditions of the development of authoritarian tendencies in the political life of Hungary in the 30s of the 20th century in the article deals with Hungarian-language scientific papers on this topic.

Key words: Hungary, policy, church, state, relationship.

Постановка проблеми. Автор свідомий того, що стаття досліджує тільки обмежений період у формування відносин держави, зокрема уряду Д. Гембеша до діяльності малих церков (сект) у 30-х роках ХХ століття у контексті поділу віросповідань на «прийняті за законом», «визнані законними» та «невизнаними». Дослідження проблематики ставлення держави до вирішення так званого сектантського питання, впливу державницьких політичних поглядів на діяльність сект є важливим для розуміння тих політичних подій та рішень, що призвели до утиску малих церков та дискримінаційних процесів з боку угорської держави.

Аналіз дослідження. Дослідження особливостей формування державної політики до діяльності малих церков в Угорщині у 30-х роках ХХ століття, вимагає детального опрацювання архівних матеріалів, наукових праць вчених-політологів, релігієзнавців та правників. Вивченню та аналізу специфіки формування державно-церковних відносин в Угорщині, зокрема державної політики до малих церков в Угорщині у 30-х роках ХХ століття присвячено наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Абай К., Беке М., Палотаї Ш., Рандолф Л.Б., Ректор Б., та ін.

Мета статті. Метою статті є аналіз особливостей формування державної політики до діяльності малих церков в Угорщині у 30-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Світова економічна криза і падіння уряду І. Бетлена в серпні 1931 р. зародили в угорському суспільстві відчуття «вразливості», яке з наступними роками поступово посилювалося. Як наслідок, формування кабінету Д. Гембеша восени 1932 р. стало точкою відліку для поступового розвитку авторитарних тенденцій у політичному житті Угорщини. Нові тенденції проявилися в багатьох сферах суспільного і політичного життя. Зокрема, порівняно з минулим десятиріччям у

1930-х рр. істотно загострилося так зване сектантське питання, що знайшло відображення в багатьох тогочасних офіційних документах.

23 грудня 1933 р. міністр внутрішніх справ Угорщини Ф. Керестеш-Фішер видав таємний указ, яким доручив центральним і місцевим органам поліції і жандармерії здійснювати безперервний детальний збір даних про «політичні партійні формування, секти і пресу». Згідно з цим Указом малі церкви по суті були класифіковані як соціальні явища, за якими слід вести спостереження (Абай, 1935). Наступного, 1934 р. Міністерство внутрішніх справ видало для внутрішнього використання збірник усіх партій, об'єднань і громадських організацій, які на той час діяли в країні. Особливе місце в зазначеному інформаційному документі відводилося «небезпечним» малим церквам. На урядовому рівні було сформульовано визначення таких громад, а також державну позицію щодо сектантських питань. Наведемо фрагмент із такого визначення: «Секти – це суто релігійні рухи. Порівняно з так званими усталеними (історичними) конфесіями – католицькою, реформатською, лютеранською, греко-східною, уніатською та ізраїльською, а також із визнаними релігіями – баптистською та ісламською, – сектантські рухи є організаціями третього значення». Таким чином, було підтверджено три офіційні юридичні статуси релігійних конфесій і громад, що сформувалися ще з прийняттям XLIII Закону від 1895 р. про свободу віросповідання – йдеться про їх поділ на «прийняті за законом», «визнані законними» і «невизнані». Видавши спеціальну інструкцію, уряд Д. Гембеша фактично повторив позиції урядових постанов від 1920-х рр., відповідно яких державні структури з підвищеним інтересом слідкували за діяльністю малих церков. Такий прискіпливий інтерес до діяльності адвентистів та мілленистів підтверджується таємним листом міністра внутрішніх справ Івана Раковскі

до своїх підлеглих від 12 серпня 1925 року під назвою «Розширення діяльності адвентистів та мілленістів на окраїнах Земплінської та Саболчської областей». У листі він дає вказівку про необхідність усіма наявними можливостями та засобами перешкоджати діяльності цих громад. Насправді уряд Д. Гембеша закликав до більш суворого їх дотримання й виконання. У цих документах йшлося про постійний нагляд поліції, охорону суспільної моралі та громадського порядку, тісні контакти з історичними церквами й т. п. Прикметно, що в інструкції згадуються Сполучені Штати Америки – як «батьківщина сект», – що в даному контексті звучить не зовсім позитивно (Rektor, 1980: 75).

У 1936 р. наступник Ф. Керестеша-Фішера на посаді міністра внутрішніх справ М. Козма, один із найближчих довірених осіб регента М. Горті, видав новий таємний указ, яким фактично доручив державній адміністрації і поліції відтіснити «секти». В документі містяться, зокрема, такі вказівки: «До учасників несанкціонованих зібрань застосовуються найсуворіші процедури, і якщо їх діяльність є загрозою для суспільної безпеки або громадського порядку, то вони підлягають затриманню поліцією. А якщо на зібраннях відбувається подія, яка може призвести до кримінального провадження (підбурювання проти конфесії, акт підриву державного і суспільного ладу тощо), повинно бути вжито негайних заходів щодо притягнення винних до відповідальності. Із тексту вказаного документа можна зрозуміти, що в більшості випадків «небезпекою для держави» вважалося не членство в певній релігійній організації, не способи хрещення й не порядок богослужінь, але саме існування та діяльність невеликих груп релігійного характеру, які генерували ті чи інші тлумачення теологічних питань. Наступний фрагмент міністерського указу викликає зацікавленість з точки зору відносин між державою і церквою через відкрите формулювання тотожності інтересів: «Важливим державним інтересом є перешкоджання всіма наявними засобами діяльності тих сектантських рухів, які виходять за межі релігійних рамок і через відкидання принципу приватної власності, через напади на віровчення історичних церков та їх лідерів загрожують бажаному мирному взаєморозумінню між церквами, суспільній безпеці та громадському порядку».

Вважаємо за доцільне розглянути роль у «вирішенні сектантських питань» жандармерії – одного з найважливіших органів внутрішньої безпеки і правоохоронних органів Угорщини за часів регентства М. Горті. У 1930-х рр. безперечно посилювалася

активність жандармерії в її службових рамках щодо реагування на діяльність малих церков. На це вказує той факт, що релігійні меншини з'явилися у визначених службових повноваженнях головного слідчого підрозділу Центрального слідчого управління жандармерії як органу, відповідального за розслідування всіх найбільш важливих для держави внутрішньополітичних питань. Цей підрозділ функціонував у Будапешті та інших окремих великих містах (Berráné, 1977: 149). Розпорядження щодо нових напрямів діяльності Центрального слідчого управління засвідчило, що угорська влада вирішила пильно контролювати та суворо санкціонувати не тільки політичні чи релігійні суспільні рухи, на які були підстави вважати антидержавними чи небезпечними для держави, а й узагалі всі організації, рухи, об'єднання, які держава мала суб'єктивний намір контролювати та обмежувати в діяльності. Центральне слідче управління жандармерії поділялося на дві великі структури – державну поліцію та кримінальне управління. Крім того, в рамках підрозділу функціонували окремі підгрупи, які спеціалізувалися на регулярному моніторингу конкретних суспільних груп, політичних напрямів чи організацій – крайніх правих організацій (нілашистів, Угорської партії оновлення тощо), лівих партій і рухів (комуністів, деяких громадянських демократичних груп, а також професійних спілок), зрештою, так званих малих церков (Hollós, 1971: 99; Somogyi, 1941; Szakály, 1989). Отже, група малих церков привернула увагу угорських силових структур вже на початку 1930-х рр., що засвідчувало ототожнення цих релігійних організацій із лівими чи правими громадськими рухами, які займалися політичною діяльністю, а в більш широкому сенсі – про набуття так званого сектантського питання значної вагомості на рівні держави.

Важливе значення у справі моніторингу малих церков мав орган жандармерії з політичного розшуку. На це, крім іншого, вказує підсумковий звіт про його роботу за грудень 1937 р., в якому малі церкви прямо характеризуються як джерело небезпеки для інтересів національної оборони. Пропитуємо фрагмент із цього звіту: «Сектантським рухам, що займаються антимілітаристською пропагандою, апелюючи до віри, потрібно запобігати будь-якими засобами, зокрема й засобами поліції» (Hollós, 1971: 115-116). Щодо процесуальних завдань жандармерії при розслідуванні справ, пов'язаних з діяльністю релігійних громад, було прямо зазначено «відстеження дій, спрямованих проти державної безпеки і громадського порядку, антирелігійних, етнічних, робітничих та

інших соціальних рухів», а також звітування про виявлення такого роду діяльності. Варто звернути увагу на трактування поняття «антирелігійні рухи» в цьому контексті. Не викликає сумнівів, що автор тексту документа має на увазі організації і рухи, які в його розумінні «протистоять» «прийнятим за законом» і «визнаним законними» конфесіям. Останні, відповідним чином, ніби представляють «справжню» релігію, а всі інші, попри свою релігійну суть і характер діяльності, ніби спрямовані проти релігії, оскільки їхні догмати, культ, особливості богослужіння не збігаються з віровченням і культурами «правильних» конфесій.

У 1930-х рр. порівняно з минулим десятиріччям стала тіснішою співпраця між різними міністерствами щодо вирішення так званих сектантських питань (Вајог, 1965: 8). У 1936 р., невдовзі після появи проаналізованого вище таємного указу міністра внутрішніх справ М. Козми, міністр юстиції А. Лазар у конфіденційному листі проінформував генерального прокурора Угорського королівства про нагальну необхідність у захисті від «наростання небезпеки сектантських рухів у країні». Показовим є такий фрагмент з його листа: «Прошу Вашу честь, будь ласка, конфіденційно доручити королівській прокуратурі, яка є у Вашому підпорядкуванні, здійснити посилену ретельну перевірку прес-видань, які поширюють релігійні ідеї сектантських рухів, зокрема видання «Єдинобожники Турана», а якщо виявиться, що зміст прес-видання містить факти правопорушення (підбурювання проти класу, конфесії чи власності, злочин з метою підризу державного та суспільного порядку, правопорушення, зазначені в Законі про пресу), вжити негайних заходів для притягнення винних до відповідальності».

Ставлення держави до вирішення так званого сектантського питання відображено в документах, що з'явилися у грудні 1936 р. і стосуються Армії спасіння – міжнародної християнської благочинної організації, яка на релігійному полі фактично виконувала роль протестантської деномінації, частини Євангельської християнської церкви. Представники угорської групи Армії спасіння в Лондоні звернулися до Міністерства внутрішніх справ Угорщини з клопотанням про пом'якшення офіційної оцінки та припинення перешкоджання діяльності організації. У клопотанні вимагалось дозволити проводити публічні заходи, поширювати на свій розсуд власну друковану продукцію, зняти заборону на участь неповнолітніх осіб у богослужіннях Армії спасіння, дозволити іноземним громадянам обіймати керівні посади в організації, здійснювати місіонерську і благодійну

діяльність у в'язницях. Клопотання обґрунтовувалося, крім іншого, тим, що багато з перерахованого було офіційно дозволено іншим некатоліцьким конфесіям. Попри це всі пункти клопотання були відхилені компетентним департаментом Міністерства внутрішніх справ Угорщини, а все обґрунтування відмови зводилося до природності і корисності представництва інтересів саме «історичних церков» з боку держави. Наприклад, щодо обмеження на проведення богослужінь у міністерському документі було вказано: «Свободу зібрань не може бути надано Армії спасіння, оскільки, згідно з твердою й неодноразово висловленою позицією Міністерства у справах релігії та народної освіти, Армія спасіння є сектою, і її зібрання можуть розглядатися тільки з огляду на її статус». За подібним умотивуванням також було відхилено можливість участі у богослужіннях і зібраннях неповнолітніх осіб. Отже, з точки зору угорських державних чиновників термін «секта» не тільки був наповнений негативним «антирелігійним» змістом, але й асоціювався з «антисупільною» моделлю поведінки (Lackó, 1939: 299-302).

Така налаштованість була характерною не лише для поліції і жандармерії, але й для місцевих керівників і представників адміністративного апарату, котрі, як можна припустити, також були змушені керуватися рекомендаціями Міністерства внутрішніх справ. Тому малі церкви були об'єктом прискіпливого нагляду, а іноді й відвертого цькування з боку жупанів, мерів міст, головних суддів тощо. Упереджене ставлення та відверте цькування відчули на собі й методисти, незважаючи на той факт, що відповідно до розпорядження міністра внутрішніх справ від 1928 р. методистам, порівняно із іншими «не визнаними» конфесіями, були надані більш сприятливі умови для діяльності. Однак, представники влади на місцях продовжували вважати громаду методистів такою ж сектою як і усі інші.

Підтвердженням також слугує, до прикладу, засудження до в'язниці 14-ти п'ятидесятників у травні 1933 р. в селі Піліш без якихось вагомих підстав. У регіоні, де розташоване це село, п'ятидесятники були найбільш впливовою серед невизнаних конфесій. В жодному документі, в жодному опублікованому матеріалі за 1933 р. немає інформації про те, на чому ґрунтувався обвинувальний вирок п'ятидесятникам головного судді. Натомість у пресі в дусі поширених тоді змістових штампів і типових формулювань офіційного тлумачення законів йшлося про те, що ця секта організувала релігійні оргії, що ставили під загрозу суспільну

мораль і громадський порядок, а тому неодноразово привертала увагу правозахисних органів.

Ще гірше ставлення в держави було до Свідків Ієгови, яких із незрозумілих причин вважали породженням Комінтерну і характеризували як «розплідників комунізму». У матеріалах органів внутрішніх справ за 1934 р. наявна така їх характеристика: «Вони дуже фанатичні, і перехід від їх учення до комунізму дуже легкий». Через подібні припущення з'явилися думки про «змову комунізму проти релігії», в якій брали участь єговісти. Показовими щодо цього є слова одного з офіцерів внутрішніх справ Угорщини: «В російських офіційних колах культивується думка, згідно з якою ця нова релігія зламає опір історичних антибільшовицьких церков. Переконання єговістів відповідають марксистській ідеології, з тією різницею, що правову основу суспільного ладу на колективній основі вони вибудовують на біблійних засадах. Є підстави вважати, що московський Комінтерн використовує цю секту для створення додаткових можливостей агітації: через цю секту до комунізму прийдуть ті, хто не хоче вступати в комуністичну партію через її антирелігійну ідеологію». Звичайно, такий уявний зв'язок єговізму з комунізмом налаштував державу на рішучу боротьбу з першим, а це позначалося й на громадській свідомості. Автор однієї з публіцистичних статей за 1936 р. закликав: «Поширенню цієї секти влада обов'язково повинна запобігти, а проти розповсюджувачів преси мають бути порушені судові процеси» (A postai, 1938). Але справа не обмежувалася навіть звичайним судовим переслідуванням, влада намагалася доповнити його організованими публічними акціями, спрямованими нібито на «консолідацію угорської нації». Так, з 23 березня по 30 червня 1937 р. жандармерія проводила всеугорський централізований процес проти Свідків Ієгови, які були звинувачені в «підбурюванні, неналежній поведінці і неправомірній видавничій діяльності». У результаті процесу в деяких сільських громадах того ж року планувалося повністю знищити громади єговістів. Певною мірою такі дії були відгуком на переслідування єговістів у Німеччині, де протягом 1936 р. й до червня 1937 р. переважну більшість послідовників свідків Ієгови було інтерновано (Palotay, 1975: 163-174). В подальшому в Німеччині членів церкви Свідків Ієгови та суботників було офіційно оголошено «ворогами Третього рейху». Це підтверджує, що угорська політична і правова система загалом наслідувала систему нацистської Німеччини, що могло статися тільки за умов наявності внутрішньої ідеологічної схо-

жості політичних устремлінь обох суспільств (Karsai, 1962: 43 ; Randolph, 1988: 271).

Зв'язок зазначених дискримінаційних процесів з боку держави і трансформації колективної свідомості зміцнів на фоні Першого Віденського арбітражу 1938 р., скликаного Німеччиною та Італією саме для задоволення територіальних претензій Угорщини. Саме в 1938 р. в угорському суспільстві посилювалося культивування проблематики «небезпечності малих церков», які надалі сприймалися не просто як організації, що «загрожують інтересам національної оборони», «підривають угорську державну систему», а як справжні ідеологічні вороги. Про це свідчить розпорядження начальника жандармського округу Будапешта від вересня 1938 р., фрагмент якого надаємо майже дослівно: «Оскільки це розпорядження слугує передусім військовим інтересам, доручаю всім підлеглим патрулям скласти список осіб (чоловіків і жінок), котрі мешкають у межах їх службового округу, які підозрюються у шпигунстві, або є запеклими комуністами, або підозрюються в організації страйку на військових заводах чи саботажу, або які підозрюються в антивоєнній пропаганді (наприклад, члени деяких безвідповідальних сект), а також усіх осіб, котрі за всіма перерахованими критеріями можуть вважатися особами з панслов'янськими настроями» (Berráné, 1977: 265-266). Таким чином, малі церкви, охарактеризовані як «безвідповідальні секти», автоматично трактувалися нарівні з будь-якими організаціями чи групами, діяльність яких була спрямована проти уряду і держави в цілому.

Наступну хвилю дискримінації малих церков викликали основні положення Закону від 1939 р. «Про національну оборону». Як не дивно, але в ньому знайшли відображення чимало змістових складових багатьох попередніх указів, які так чи інакше дискримінували «невизнані» конфесії. Перш за все, новий Закон ще більше обмежив право на об'єднання, чим санкціонував з боку центральної влади більш суворі дії щодо обмеження чи припинення діяльності будь-якої громадської організації «незалежно від чинного законодавства» (Szentgyörgyi, 1939: 375-377). Обмеження в Законі права на зібрання ще більше поглибило прірву між малими церквами, тобто «невизнаними» конфесіями, і релігійними організаціями з іншим статусом – «прийнятими за законом» і «визнаними законними». В Законі дослівно зазначено: «В інтересах громадського порядку... Міністерство може заборонити проведення народних зібрань політичного характеру, парадів та інших політичних зібрань, і зобов'язати проведення таких зібрань, за винят-

ком засідань адміністративних органів чи органів релігійних конфесій, якщо це визнано законом, тільки за умови отримання офіційного дозволу» (Szentgyörgyi, 1939: 377). Отже, заявки малих церков на проведення зібрання підлягали особливому розгляду, тимчасом як щодо «історичних» церков жодних обмежень не було. Такі заходи фактично класифікувалися урядом як «політичні», незалежно від їх справжньої мети чи змісту. Положення Закону доповнювалися багатьма наказами і розпорядженнями міністерств, які так само свідчать про дискримінацію малих церков. Наприклад, йдеться про положення про «підбурювання проти національної оборони». В жодному документі немає чіткого визначення чи пояснення, що це повинно означати. Виняток може становити отаке «пояснення»: «Підбурювання проти правил і пояснень національної оборони призводить до спеціальної кримінальної протидії, навіть коли агітація відбувається не в громадському місці, а від будинку до будинку чи між окремими особами» (Szentgyörgyi, 1939: 447). Отже, йдеться про агітацію, але які ознаки цієї агітації мали на увазі угорські чиновники, ніхто нікому не пояснював. Зрозуміло лише те, що влада готова була придушувати таку агітацію не тільки під час публічних зібрань; вона переходила до жорсткого контролю особистих контактів. Якщо взяти до уваги, що саме у Свідків Іегови була й залишається традиція пропагувати догмати свого віровчення через домашні візити, стає зрозуміло, для кого контроль особистих контактів становив особливу небезпеку (Szentgyörgyi, 1939: 448).

Всі проаналізовані вище положення різноманітних Законів, указів і розпоряджень законодавчих і виконавчих державних органів угорської влади слугували підготовкою правової бази для повного припинення діяльності так званих малих церков. Це відбулося 2 грудня 1939 р., після початку Другої світової війни, коли міністр внутрішніх справ Угорщини Ф. Керестеш-Фішер повністю заборонив діяльність більшості «невизнаних» конфесій, пояснюючи це все тією ж «загрозою інтересам національної оборони». До таких конфесій належали, звичайно, Свідки Іегови, а також євангельська протестантська «Церква Назарянина», адвентисти, різні громади п'ятидесятників (Magyarország, 1940: 2376-2377). Слід звернути увагу на те, що йдеться не про заборону певних видів діяльності, наприклад, участі у масових зібраннях, що могло би бути виправданим в умовах надзвичайної ситуації, якою є війна. Йдеться про повне скасування, заборону на існування цих релігійних спільнот.

Таку заборону варто розглядати у двох площинах одночасно: в церковній і в державній. Вона

мала на меті, з одного боку, забезпечити гомогенізацію всієї релігійної сфери суспільного життя країни, з іншого – припинити будь-яку громадську діяльність, яку уряд вважав небезпечною або навіть просто підозрілою. Це підтверджують різні підстави, якими Ф. Керестеш-Фішер обґрунтував міністерський указ. Одна з таких підстав полягала в тому, що заборонені групи проповідували антивоєнні доктрини, а отже прагнули відвернути громадян від виконання свого «найсвятішого громадянського обов'язку» в умовах війни. Щодо цього, у Свідків Іегови дійсно пропагувалася категорична відмова від будь-яких форм військової служби, хоча навіть із цього ще не обов'язково було робити висновок про «шкоду інтересам національної оборони». Інші конфесії не були такими категоричними. Наприклад, назаряни виступали проти застоювання вогнепальної зброї проти людини, але при цьому не заперечували готовності до військової служби взагалі (Kardos, 1988: 191-196). Інші підстави фактично повторювали обґрунтування обмежень, які наводилися ще в секретних інструкціях Міністерства внутрішніх справ 1920-х рр. Це і «загроза принципу приватної власності», і «відкидання правопорядку держави і суспільства», і «напади на авторитети історичних церков», і «перешкоджання співпраці держави з прийнятими за законом і визнаними законними релігійними конфесіями», і «образа релігійних учень і почуттів вірників», і «відмова від військової служби». До відома громадськості було доведено, що постановою про заборону стала результатом міжвідомчих консультацій і погодження з Міністерством у справах релігії та народної освіти. Отже, під цим рішенням може підписатися весь угорський уряд (Magyarország, 1940: 2376-2377).

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що поділ віросповідань на «прийняті за законом», «визнані законними» та «невизнані» в умовах розвитку авторитарних тенденцій у політичному житті Угорщини призвів до переслідування з боку держави малих церков, «сект», як тоді називали деякі «невизнані» конфесії. З точки зору авторитарної держави існування та діяльність невеликих релігійних громад, які генерували та пропагували певні тлумачення теологічних питань, становили загрозу як політичному режимові, так і традиційним релігіям і церквам. Придушення, а іноді повна заборона діяльності малих церков мало свою нормативно-правову базу, яка особливо активно розроблялася наприкінці 1930-х рр., і це означало розширення дискримінаційних процесів, а іноді й прямих силових дій, спрямованих проти представників зазначених малих церков та їхніх громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Magyarországai rendeletek tára, 1939. Budapest: Kiadja A Magyar Királyi Belügyminisztérium. 1940. 2616 old.
2. A postai szállításból kitiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke. Jegyzetekkel, kiegészítésekkel ellátva. Budapest: Madách Nyomda és Könyvkiadóvállalat, 1938. 244 old.
3. Abay K. Tárgy-és számmutató a magyar királyi csendőrségre vonatkozó rendeletekről 1920. január 1-től 1934. december 31-ig. Budapest, 1935. 175 old.
4. Bajor Nagy E. Befelé nézők. *Szabad Föld*. 1965. évf. XXI. 51 sz. Old. 8.
5. Beke M. Angelo Rotta apostoli nuncius (1930-1945). Magyar Egyháztörténeti Évkönyv. I kötet. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, 1994. 165-175 old.
6. Beránné Nemes É., Hollós E. Megfigyelés alatt...Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből (1920-1944). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 487 old.
7. Hollós E. Rendőrség, csendőrség, VKF-2. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1971. 431 old.
8. Kardos L., Szigeti J. Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1988. 631 old.
9. Karsai E. „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön...”. Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon 1942 május- 1945 november. II. kötet Budapest: A Magyar Izraeliták Országos Képviselőtestülete, 1962. 912 old.
10. Lackó J. Szekták ismertetése. *Csendőrségi Lapok*. 1939. évf. XXIX. 9 sz. Old. 299-302.
11. Palotay S., Szigeti J. A Jehova tanúi. *Theológiai szemle*. 1975. évf. XVII. 5-6 sz. Old. 163-174.
12. Randolph L. B. A magyar holocaust. I-II kötet. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1988. 1036 old.
13. Rektor B. A magyar királyi csendőrség oknyomozó története. Cleveland, Ohio, USA: Árpád Könyvkiadó, 1980. 552 old.
14. Somogyi I. A baptisták. A baptista vallásfelekezet vázlatos ismertetése. Budapest: A „Magvető” könyvkereskedés bizománya, 1941. 18 old.
15. Szakály S. Egy közbiztonsági testület létrehozása a 19-20. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Rendi Társadalom-Polgári Társadalom 3*. Társadalmi konfliktusok. Salgótarján. 1989. Old. 325-330.
16. Szentgyörgyi L., Bacsó F., Zöldy M., Szabóky J. A honvédelemről szóló 1939: II törvénycikk magyarázata. Budapest: Franklin Irodalmi és Nyomdai Rt., 1939. 574 old.

REFERENCES

1. Magyarországai rendeletek tára, 1939. [Repository of Hungarian decrees, 1939]. Budapest: Kiadja A Magyar Királyi Belügyminisztérium. 1940. 2616 old. [in Hungarian]
2. A postai szállításból kitiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke. Jegyzetekkel, kiegészítésekkel ellátva. [List of press products banned from postal delivery or judicially seized. With notes and additions]. Budapest: Madách Nyomda és Könyvkiadóvállalat, 1938. 244 old. [in Hungarian]
3. Abay K. Tárgy-és számmutató a magyar királyi csendőrségre vonatkozó rendeletekről 1920, január 1-től 1934, december 31-ig. [Subject and index of the decrees concerning the Hungarian Royal Gendarmerie from January 1, 1920 to December 31, 1934]. Budapest, 1935. 175 old. [in Hungarian]
4. Bajor Nagy E. Befelé nézők. [They are inward looking]. *Szabad Föld*. 1965. évf. XXI. 51 sz. Old. 8. [in Hungarian]
5. Beke M. Angelo Rotta apostoli nuncius (1930-1945). [Apostolic Nuncio Angelo Rotta (1930-1945)]. Magyar Egyháztörténeti Évkönyv. I kötet. Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, 1994. 165-175 old. [in Hungarian]
6. Beránné Nemes É., Hollós E. Megfigyelés alatt...Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből (1920-1944). [Under observation...Documents from the operation of the Horthyst secret police (1920-1944)]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 487 old. [in Hungarian]
7. Hollós E. Rendőrség, csendőrség, VKF-2. [Police, gendarmerie, VKF-2]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1971. 431 old. [in Hungarian]
8. Kardos L., Szigeti J. Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok. [A community of happy people. The Hungarian Nazarenes]. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1988. 631 old. [in Hungarian]
9. Karsai E. „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön...”. [“They stood unarmed on the minefields...”]. Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon 1942 május- 1945 november. II. kötet Budapest: A Magyar Izraeliták Országos Képviselőtestülete, 1962. 912 old. [in Hungarian]
10. Lackó J. Szekták ismertetése. [Description of the sects]. *Csendőrségi Lapok*. 1939. évf. XXIX. 9 sz. Old. 299-302. [in Hungarian]
11. Palotay S., Szigeti J. A Jehova tanúi. [The Jehovah's Witnesses]. *Theológiai szemle*. 1975. évf. XVII. 5-6 sz. Old. 163-174. [in Hungarian]
12. Randolph L. B. A magyar holocaust. I-II kötet. [The Hungarian Holocaust]. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1988. 1036 old. [in Hungarian]
13. Rektor B. A magyar királyi csendőrség oknyomozó története. [Investigative history of the Hungarian Royal Gendarmerie. Cleveland, Ohio, USA: Árpád Könyvkiadó, 1980. 552 old. [in Hungarian]
14. Somogyi I. A baptisták. A baptista vallásfelekezet vázlatos ismertetése. [The Baptists. Outline description of the Baptist religious denomination]. Budapest: A „Magvető” könyvkereskedés bizománya, 1941. 18 old. [in Hungarian]
15. Szakály S. Egy közbiztonsági testület létrehozása a 19-20. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). [The creation of a public safety board at the turn of the 19th-20th century. (The Hungarian Royal Gendarmerie)]. *Rendi Társadalom-Polgári Társadalom 3*. Társadalmi konfliktusok. Salgótarján. 1989. Old. 325-330. [in Hungarian]
16. Szentgyörgyi L., Bacsó F., Zöldy M., Szabóky J. A honvédelemről szóló 1939: II törvénycikk magyarázata. [Explanation the Article II of the 1939 Law on National Defense]. Budapest: Franklin Irodalmi és Nyomdai Rt., 1939. 574 old. [in Hungarian].